

Penerokaan bentuk keterikatan Melayu melalui ragam bahasa: Perbandingan fonologi Melayu Sadong Sarawak dengan Melayu Semenanjung

Shahidi A.H., Rahim Aman, Ab. Samad Kechot, Sharhaniza Othman

Pusat Penyelidikan Bitara Melayu, Fakulti Sains Sosial dan Kemanusiaan, Universiti Kebangsaan Malaysia, Bangi, Selangor, Malaysia.

Correspondence: Shahidi A.H. (email: zedic@ukm.edu.my)

Abstrak

Makalah ini bertujuan menyerlahkan keterikatan ragam bahasa antara Dialek Melayu Sarawak dengan dialek Melayu di semenanjung Malaysia, khususnya dari aspek fonologi. Keterikatan ini seterusnya dinilai berasaskan konsep kesepaduan dan keharmonisan ragam bahasa Melayu di Malaysia. Kaedah lapangan dan kepustakaan telah diaplikasikan bagi memperoleh data dan maklumat berkaitan ragam bahasa Melayu yang dituturkan di kawasan lembangan Sungai Sadong Sarawak serta Semenanjung Malaysia. Kajian ini berbentuk kualitatif dan data telah dihuraikan secara kaedah Linguistik Deskriptif. Kawasan penelitian merangkumi kampung-kampung Melayu di sepanjang lembangan Sungai Batang Sadong di Sarawak. Penelitian ke atas kosa ilmu kajian lepas menunjukkan bahawa fokus kajian terdahulu lebih tertumpu kepada Dialek Melayu Kuching, Dialek Melayu Saribas, dan Dialek Melayu Sibuluan. Varian dialek Melayu di lembangan Sadong dianggap sebagai cebisan Dialek Melayu Kuching. Terdapat juga pengkaji lepas (misalnya, Saidatul 2013, Madzhi 1988) yang menganggap bahawa Dialek Melayu Kuchinglah yang lebih dekat dan terikat dengan Bahasa Melayu. Namun demikian, dapatan awal pengkaji menunjukkan bahawa dialek Melayu di lembangan Sadong memiliki ciri linguistik yang tersendiri yang berbeza dengan Dialek Melayu Kuching, Melayu Saribas, mahupun Melayu Sibuluan. Selain itu, dialek Melayu Sadong menyerlahkan beberapa bentuk bukti kesejajaran fonologinya dengan beberapa dialek Melayu di Semenanjung Malaysia. Antara lain, kewujudan bentuk kelainan [ɛ], [ə] dan [ɔ] di akhir kata (masing-masing mirip kepada dialek Melayu Kelantan, Johor dan Negeri Sembilan), penggunaan nasal alveolar menggantikan nasal velar di akhir kata yang mirip dialek Melayu Kedah, di samping elemen monoftongisasi. Justeru, di sebalik kewujudan unsur inovasi, ciri retensi bersama yang diperlihatkan antara dua varian dialek Melayu yang terpisah jauh oleh Laut Cina Selatan ini sangat mengagumkan. Unsur pengejalan ini menyerlahkan keutuhan perpaduan Melayu melalui bahasa. Kajian ini mampu memberi implikasi penting kepada pemetaan landskap dialek Melayu, di samping menyerlahkan indikasi signifikan kepada khazanah kosa ilmu budaya Melayu.

Kata kunci: dialek Melayu, fonologi, perpaduan Melayu, ragam bahasa, retensi bersama

In search of Malay solidarity via dialects: Mainstream phonological affinities of Sarawak Sadong Malay and Peninsular Malay

Abstract

This article aims to accentuate language variation bound between Sarawak's Malay dialect with peninsular Malay dialect in Malaysia, especially from phonological aspect. This bound further assessed based upon concept of unity and harmonies manner of Malay language in Malaysia. Fieldwork and archive studies were applied to gain data and relevant information regarding the pattern of Malay language spoken in the area of Batang Sadong river basin

and Peninsular Malaysia. This research employs a qualitative study and data was scrutinized using Descriptive Linguistic method. Area of data gathering includes Malay villages along the Basin of Batang Sadong River in Sarawak. Scrutiny on previous research reveals that earlier studies tend to focus more on Kuching Malay Dialek, Saribas Malay Dialek, or Sibul Malay Dialek. Furthermore, variant of Malay spoken along Sadong basin area was regarded as fragment of Kuching Malay Dialect. There are researchers (for example, Saidatul 2013, Madzhi 1988) which regards Kuching Malay Dialect as the nearest and bounds variant to Malay Language. However, this research found that Malay dialect in Sadong basin owned distinctive linguistic characteristic than other dialect of Sarawak Malay (i.e. the Kuching Malay Dialek, Saribas Malay Dialek, or Sibul Malay Dialek). Moreover, Sadong Malay dialect accentuates an evidence of similar phonological forms with other Malay dialects spoken in Peninsular Malaysia. Among others, the existence of [ɛ], [ə] and [ɔ] variation in final position (that is similar to Kelantan, Johor, and Negeri Sembilan Malay Dialect, respectively), alveolar nasal usage that replaced velar nasal in final position (that is similar to Kedah Malay dialect) as well as diphthongisation and monophthongisation processes. Thus, despite of innovation element, the retention feature shown between two variant of Malay dialect separated far by Southern Chinese Sea is very impressive. These retention elements accentuate Malay unity integrity through language. This study gives significant implication to Malay dialect landscape mapping, and above all, accentuate significant indication to the knowledge treasure of Malay culture.

Keywords: language variation, Malay dialect, Malay unity, phonology, retention element

Pengenalan

Bahasa adalah cerminan budaya penuturnya. Bentuk pemikiran, cara hidup, persekitaran fizikal dan sosial penutur adalah elemen yang menjadi perkongsian sesama komunitinya. Perkongsian ini menyerlahkan keterikatan atau perpaduan antara penutur bahasa berkenaan. Ianya selari dengan fungsi penting bahasa iaitu sebagai alat utama dalam sosialisasi masyarakat ke arah persefahaman dan perpaduan. Tegasnya, ahli komuniti sesebuah bahasa akan terikat dengan bahasa yang menjadi medium komunikasi atau pertuturan mereka. Ciri-ciri keterikatan ini sangat terserlah menerusi aspek sistem fonologi, perbendaharaan kata atau kosa kata, mahupun morfologi.

Sejajar dengan perkembangan tamadun dunia, bahasa juga turut berkembang atau terinovasi. Ia merupakan suatu proses semulajadi yang menyaksikan bahasa terpisah menjadi serumpun dialek yang masih memiliki ciri-ciri yang saling berhubungan. Hakikat ini dapat disaksikan menerusi perkembangan Bahasa Melayu. Bahasa Melayu telah bervariasi secara tersendiri di pelbagai daerah dan wilayah (misalnya, variasi utara semenanjung Malaysia, variasi pantai timur Malaysia, variasi selatan semenanjung Malaysia, variasi Pulau Borneo, dan seumpamanya) namun masih tetap memiliki keterikatan ciri-ciri yang sepunya.

Sesungguhnya, bahasa Melayu merupakan elemen budaya yang dipusakai oleh etnik Melayu secara turun temurun berabad-abad lamanya. Perkembangan rumpun bahasa ini menyaksikan kewujudan dialek-dialek yang memiliki ciri-ciri perkongsian bersama di samping perbezaan berasaskan lokaliti atau geografi. Dengan ertikata lain, dialek di wilayah Melayu adalah manifestasi kepelbagaian ragam bahasa Melayu menurut daerah atau kawasannya.

Meskipun, antara sesama dialek Melayu itu akan terdapat perbezaan dari aspek-aspek bahasa tertentu, namun akan terdapat juga keadaan saling memahami. Darjah perbezaan atau persamaan itu lazimnya bergantung kepada lokasi keberadaan dialek-dialek berkenaan. Sekiranya lokasi dialek-dialek itu terletak berdekatan antara satu sama lain, misalnya antara dialek Johor dengan Melaka, atau Melaka dengan Selangor, maka tidak banyak perbezaan yang ketara. Andaikata lokasi dialek-dialek itu terletak jauh antara satu sama lain, misalnya antara Johor dengan Pattani, atau Brunei dengan Bangkahulu, maka perbezaannya akan lebih ketara

dan untuk penutur kedua-dua dialek itu saling memahami akan mengambil masa yang agak lama.

Persamaan merujuk kepada pengekaln atau retensi sesama dialek yang menyatu di bawah satu rumpun bahasa, misalnya dialek-dialek Melayu dalam wilayah yang bersatu di bawah rumpun bahasa Melayu. Perbezaan pula menggambarkan perubahan atau inovasi. Elemen persamaan antara satu dialek dengan dialek yang lain boleh wujud pada pelbagai aspek linguistik iaitu sama ada aspek fonetik (segmen), fonologi (fonem, alofon, proses fonologi), morfologi (morfem, alomorf, proses morfologi), sintaksis (kosa kata, binaan ayat), dan/atau semantik (makna ungkapan). Begitu juga halnya dengan elemen perbezaan. Perbezaan yang menyerlahkan kepelbagaian unsur bahasa dalam dialek itu disebabkan oleh pelbagai faktor yang lazimnya melibatkan aspek sosial dan geografi.

Elemen persamaan dan perbezaan inilah yang menjadi tunjang persoalan dalam makalah ini. Unsur ini cuba dihubungkan dengan keterikatan bangsa Melayu menerusi ragam bahasanya yang merentasi dua wilayah terpisah oleh Laut Cina Selatan iaitu Sarawak dan Semenanjung Malaysia.

Sorotan kajian lepas

Penjelajahan dan penyelongkaran akar budaya penduduk Sarawak telah bermula lama sebelum Kemerdekaan Malaysia. Telah terserlah minat para pengkaji terhadap estetika budaya Sarawak ketika era pemerintahan Rajah Brooke lagi (Harrison 1994). Namun penulisan tentang ragam budaya dan bahasa yang dituturkan oleh penutur Melayu Sarawak tidaklah sehebat dan setuntas kajian tentang etnik-etnik lain di Sarawak khususnya Iban (lihat misalnya, Shahidi *et al.*, 2015; Shahidi, 2000). Begitu juga halnya apabila membicarakan bahasa penduduk di Borneo. Penelitian ke atas penutur bahasa lain di Borneo seperti Banjar, Kantuk dan Kedayan lebih terserlah (lihat misalnya, Jasmin, 2014). Senario ini lantas mengundang pelbagai persoalan tentang Melayu Sarawak, khususnya aspek ragam bahasanya atau dialek.

Penelitian awal tentang linguistik Melayu Sarawak khususnya pada abad ke-19 banyak didominasi oleh para pengembang agama Kristian seperti Chalmers, H. L. Roth, H. B. Low, dan Mc Dougall (Collins, 1987). Usaha ini pastinyalah tidak lain dan tidak bukan untuk tujuan krietianisasi wilayah yang dianggap pagan. Penelitian awal ini bagaimanapun masih agak suram berbanding dengan usaha yang agak lebih giat pada pertengahan abad ke-20. Collins (1987) membayangkan betapa catatan laporan oleh Harrison serta Marican pada ketika itu (tahun 50an - 70an) menjadi cetusan yang signifikan buat pengkaji selanjutnya, meskipun catatan data bahasa mereka banyak yang tidak tepat atau mengelirukan. Hal ini terbukti dalam tahun 1970an apabila terhasilnya penyelidikan ilmiah oleh Madzhi Johari pada tahun 1972 yang kemudiannya dibukukan oleh DBP pada tahun 1988, serta tulisan beberapa pengkaji lain seperti Asmah Hj. Omar, Zainal Kling, dan Mastura Anuar. Usaha selanjutnya, meskipun tidaklah terlalu giat atau proaktif, masih berterusan sehingga ke hari ini.

Para pengkaji Melayu Sarawak secara umumnya beranggapan bahawa varian standard dialek Melayu Sarawak diwakili oleh Dialek Melayu Kuching manakala daerah-daerah lain yang menempati penutur Melayu di Sarawak memperlihatkan cebisan-cebisan kelainan yang tidak begitu besar. Pandangan ini terserlah dalam paparan penelitian linguistik oleh Madzhi Yusuf (1988), Asmah Hj. Omar (2008), dan Saidatul Faiqah Samasu (2013). Tidak kurang juga yang berpendapat bahawa dialek Melayu Sarawak sangat berasimilasi dengan bahasa lain yang menjadi bahasa pertuturan utama daerah berkenaan. Taha Abd. Kadir (1981) misalnya,

menyatakan bahawa terdapat perbezaan aspek linguistik dalam pertuturan orang Melayu di Bahagian Pertama, Kedua dan Kelima Sarawak. Perbezaan ini lazimnya ditandai dengan pengaruh bahasa pertuturan utama dalam Bahagian tersebut iaitu sama ada Iban, Kedayan atau Melayu Brunei. Hal yang hampir sama turut diperjelaskan oleh Nik Safiah Karim (1988) dan Salbia & Mary (2014).

Penelitian yang agak lebih meluas terhadap Dialek Melayu Sarawak ada dilakukan oleh pengkaji-pengkaji lain seperti Collins (1987, 2000) dan Mohd Ali Salim (2015). Penelitian yang dilakukan oleh kedua-dua pengkaji ini tidak hanya terbatas kepada Dialek Melayu Kuching semata-mata. Mereka turut mengetengahkan data-data bahasa yang agak berpeda untuk menandai signifikasi kelainan ragam bahasa Melayu Sarawak di luar batasan isoglos Dialek Melayu Kuching. Catatan mereka sekaligus telah membuka ruang kepada usaha menyelongkar dan membuktikan kelainan dan keunikan varian-varian lain yang menempati lembangan-lembangan sungai yang signifikan dalam kewilayahan Sarawak.

Dapatlah ditegaskan di sini bahawa kosa ilmu ragam bahasa Melayu Sarawak masih kurang dan terbatas. Keterbatasan deskripsi data linguistik lebih terserlah apabila membicarakan kelainan yang terdapat di luar demografi kota Kuching, misalnya kawasan di sekitar lembangan Batang Sadong, Saribas, Rajang dan Sibul. Laporan yang meletakkan Dialek Melayu Kuching (sekitar lembangan sungai Sarawak) sebagai varian yang paling dekat hubungannya dengan Bahasa Melayu masih boleh dicabar. Apatah lagi belum ada kajian yang cuba membuat perbandingan antara data linguistik dialek-dialek tempatan di Semenanjung Malaysia dengan varian-varian dialek Melayu di Sarawak. Penelitian seperti ini dijangka mampu menyerlahkan hubungan dan keterikatan yang utuh antara Melayu di dua wilayah yang jauh terpisah oleh Laut Cina Selatan.

Skop dan objektif kajian

Kajian ini dilakukan untuk menyerlahkan aspek fonologi bahasa Melayu di lembangan Batang Sadong Sarawak (selepas ini akan dirujuk sebagai Dialek Melayu Sadong). Kewujudan aspek ini dalam Dialek Melayu Sadong seterusnya diperbandingkan pula dengan beberapa dialek Melayu di semenanjung Malaysia dengan tujuan menilai keamatan dan keterikatan hubungan antara dialek-dialek ini. Secara khusus, objektif kajian ini ialah:

- i) Memaparkan inventori vokal, diftong dan konsonan Dialek Melayu Sadong
- ii) Menganalisis proses fonologi subdialek Sadong
- iii) Menghuraikan aspek keterikatan fonologi antara Dialek Melayu Sadong dengan beberapa dialek Melayu Semenanjung

Metodologi kajian

Kajian ini mengaplikasikan dua kaedah kajian utama, iaitu kaedah kajian kepustakaan dan kajian lapangan. Kedua-dua kaedah ini dimanfaatkan bagi memperoleh satu hasil yang dapat lengkap dan tuntas. Beberapa kaedah tertentu (misalnya, perakaman dan temubual) telah dimanfaatkan dalam usaha memperoleh data di lapangan. Perakaman merujuk kepada aktiviti mengumpul data leksikon budaya setempat, data penceritaan, serta data temu bual menerusi proses rakaman. Hasil rakaman ini menjadi data mentah terpenting bagi proses pentranskripsian dalam bentuk fonetik. Leksikon budaya setempat (300 – 400 patah perkataan) turut diberi

tumpuan khususnya melalui teknik penceritaan dan penganalisisan dokumen-dokumen lama juga tidak ketinggalan untuk dimanfaatkan bagi melengkapkan proses pengumpulan data. Data kajian diperoleh dari penutur dialek Melayu Sarawak yang mendiami beberapa kampung Melayu di sepanjang lembangan Sungai Batang Sadong, Sarawak. Data linguistik ini seterusnya dianalisis berasaskan pemerian secara Deskriptif Struktural. Rajah 1 menunjukkan lokasi kawasan kajian.

Dapatan kajian

Bahagian ini mepaparkan hasil analisis data pertuturan penutur Melayu di lembangan Sadong. Paparan terbahagi kepada dua bahagian utama iaitu bermula dengan pendeskripsian bunyi-bunyi bahasa (inventori vokal, diftong, serta konsonan) dan kemudian diikuti dengan huraian berkaitan proses-proses fonologi.

Deskripsi vokal, diftong dan konsonan

Inventori vokal Dialek Melayu Sadong dibina berasaskan kewujudan dan penyebaran vokal-vokal berkenaan dalam ujaran penutur kajian. Berikut merupakan paparan carta vokal Dialek Melayu Sadong.

Rajah 2: Vokal dialek Melayu Sadong

Vokal depan dalam Dialek Melayu Sadong merangkumi bunyi-bunyi [i, e, ε, a]. Vokal depan tinggi [i, e, a] mempunyai distribusi yang luas kerana boleh hadir pada posisi awal suku kata, tengah suku kata serta akhir suku kata, dan dalam suku kata terbuka mahupun tertutup. Contohnya boleh dilihat seperti berikut:

Dialek Melayu Sadong	Glos
[intu]	jaga
[ekot]	ikut
[asuʔ]	anjing
[sise]	sisir (rambut)/sikat
[pelentε]	main-main
[māla]	selalu/kerap
[ŋāsi]	mujarab
[yimāyi]	kelmarin
[tape]	tapai
[mənāye]	bersepah
[lante]	lantai
[kələba]	rama-rama
[tampa]	sepak/tampar
[putit]	kutip
[kətiʔ]	petik/nyalakan (api)
[gereʔ]	kekasih
[nənən]	susukan bayi/payu dara
[kamāh]	kotor
[aŋāt]	panas
[əmpuŋās]	mencuci muka

Vokal depan separuh luas hampar /ε/ mempunyai distribusi yang agak terhad kerana ia hanya boleh hadir pada posisi tengah dan akhir suku kata terbuka mahupun tertutup. Lihat contoh berikut:

Dialek Melayu Sadong	Glos
[əmpεjak]	leper
[susε]	mengumpat

[mãlɛ]	buah terlebih masak
[sɪsɛ]	sisir (rambut)/sikat
[səʏɛ]	serai
[kəmẽh]	kencing
[lowɛʔ]	memuntahkan
[nĩnẽʔ]	nenek

Bunyi-bunyi bagi vokal belakang yang terdapat dalam Dialek Melayu Sadong ialah [u, o, ɔ]. Vokal belakang sempit [u, o, ɔ] mempunyai distribusi bunyi yang luas dalam Dialek Melayu Sadong. Bunyi ini, melainkan [ɔ], boleh hadir di semua posisi kata dalam Dialek Melayu Sadong iaitu sama ada pada posisi awal suku kata, tengah suku kata atau pun akhir suku kata. Bunyi [ɔ] hanya ditemui hadir di akhir kata dalam dialek ini (bunyi ini akan dibincangkan selanjutnya dalam topik perbincangan). Contohnya boleh dilihat seperti berikut:

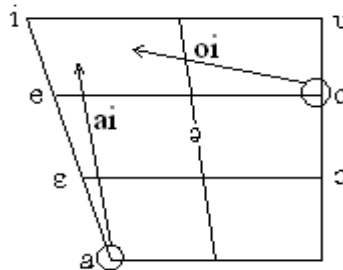
Dialek Melayu Sadong	Glos
[uʏãŋ]	orang
[olah]	perangai
[kutu]	kutu
[bawu]	bahu
[ɣunɣun]	menangis teresak-esak
[pəʏawuʔ]	perahu
[tunõʔ]	bakar
[dudok]	duduk
[gawok]	garang
[bulaʔ]	tipu/bohong
[tulaŋ]	tulang
[nũŋgah]	menyeru/memanggil
[pəŋãpu]	penyapu
[idʒo]	hijau
[popo]	bedak
[tigɔ]	tiga
[mãtɔ]	mata

Vokal tengah [ə] ini dilihat mempunyai distribusi yang lengkap kerana boleh hadir pada semua posisi kata misalnya pada posisi suku kata awal, suku kata tengah, dan posisi akhir suku kata. Walau bagaimanapun, kehadiran vokal tengah [ə] pada posisi akhir kata tertutup agak terhad. Penyebaran vokal tengah [ə] dalam Dialek Melayu Sadong boleh dilihat seperti yang terdapat di dalam contoh yang berikut:

Dialek Melayu Sadong	Glos
[əməʔ]	emak
[dʒəʏajə]	jalan raya
[yəñãh]	duduk diam-diam
[dʒəʏaʔ]	serik
[ŋəmbaʔ]	membawa
[kəmbaŋ]	bengkak
[ləmbu]	lembu

[mã̃ndʒus]	berwajah masam
[sijə]	situ
[mātə]	mata
[mūkə]	muka
[pə]	peha
[babəʔ]	bisu

Bunyi diftong juga wujud dalam Dialek Melayu Sadong. Dalam dialek ini, terdapat dua bunyi diftong yang dikenal pasti iaitu bunyi [oj] dan [aj]. Hal ini diserlahkan dalam rajah 3.

Rajah 3. Diftong dialek Melayu Sadong

Kehadiran dua jenis diftong dalam dialek ini menyerlahkan perbedaannya dengan Dialek Melayu Kuching yang hanya mempunyai satu bentuk diftong sahaja iaitu [oj]. contoh-contoh perkataan yang mengandungi diftong dalam Dialek Melayu Sadong dikemukakan di bawah:

Dialek Melayu Sadong	Glos
[paloj]	bodoh
[aŋoj]	pening
[əntiŋaj]	degil
[tuŋgaj]	saudara

Deskripsi konsonan dialek Melayu Sadong

Hasil dapatan menunjukkan bahawa Dialek Melayu Sadong memiliki 19 konsonan yang merangkumi bunyi hentian [p, t, k, b, d, g, ʔ], bunyi afrikat [tʃ, dʒ], bunyi nasal [m, n, ŋ, ŋ̃], bunyi frikatif [s, ʃ, h], bunyi lateral [l] dan bunyi separuh vokal [w, j]. Lihat carta konsonan dalam Rajah 4.

	Bilabial		Alveolar		Palatal		Velar		Glotis
Hentian	p	b	t	d			k	g	ʔ
Afrikat					tʃ	dʒ			
Nasal		m		n		ɲ		ŋ	
Frikatif				s				ɣ	h
Lateral				l					
Separuh vokal		w		j					

Rajah 4: Konsonan dialek Melayu Sadong

Terdapat tujuh bunyi konsonan hentian dalam dialek ini. Enam daripadanya ialah bunyi plosif (tiga bunyi plosif bersuara dan tiga lagi tak bersuara) dan satu ialah konsonan hentian glotis ([ʔ]). Bunyi plosif dalam dialek ini terbahagi kepada plosif bilabial bersuara dan tak bersuara ([p, b]), plosif alveolar bersuara dan tak bersuara ([t, d]), serta plosif velar bersuara dan tak bersuara ([k, g]). Bunyi plosif tak bersuara mempunyai distribusi fonem yang luas kerana boleh hadir di semua posisi kata sama ada pada posisi awal kata, posisi tengah kata mahu pun pada posisi akhir kata. Sebagai contoh:

Dialek Melayu Sadong	Glos
[pə]	paha
[pulo]	pulau
[tədah]	kesian
[tandah]	biarkan
[kalas]	merah jambu
[koli]	kuali
[nāpuʔ]	memasukkan
[kəpaʔ]	letih
[tətaʔ]	ketawa
[kitaʔ]	awak
[ʔiko]	ekor
[tʃukaʔ]	cuka
[ləjap]	leka
[ŋūwap]	menguap
[təyit]	terik
[balit]	balik
[itok]	asyik memikirkan sesuatu
[tapak]	pinggan

Konsonan plosif bersuara pula mempunyai distribusi yang agak terhad dalam dialek ini. Hal ini demikian kerana, konsonan ini hadir secara meluas pada posisi awal dan tengah kata tetapi tidak pada posisi akhir kata. Lihat contoh berikut:

Dialek Melayu Sadong

[bantaj]
[bulaʔ]
[bojaʔ]
[daji]
[dəbah]
[daŋ]
[gəyuʔ]
[gayuʔ]
[gunto]
[dʒobə]
[yəbuʔ]
[təmədak]
[kədaʔ]
[sidaʔ]
[gago]
[iŋgə]
[sigat]

Glos

bantal
tipu
buaya
dahi
bawah
cukup/muat
leher
garu
guruh
cuba
kemik
cempedak
seperti/macam
mereka
sibuk
meluat
rajin

Konsonan hentian glotis mempunyai distribusi yang luas. Ia boleh hadir pada semua posisi kata sama ada pada posisi awal, tengah dan akhir kata. Contoh penyebaran bunyi konsonan hentian glotis ini dalam Dialek Melayu Sadong diperlihatkan seperti berikut:

Dialek Melayu Sadong

[ʔaoʔ]
[ʔabis]
[ʔayi]
[ʔisok]
[mãʔãp]
[ponẽʔ]
[ʔanõʔ]
[tʒəyidaʔ]
[dʒəyaʔ]

Glos

ya
habis
hari
esok
maaf
kempunan
marah
pengotor
serik

Bunyi hentian glotal [ʔ] dan plosif velar tak bersuara [k] merupakan dua fonem yang berbeza. Data kajian menunjukkan bahawa [k] dan [ʔ] mampu wujud sebagai pasangan minimal khususnya pada posisi akhir kata. Hal ini turut disokong oleh Collins (1987) dan Madzhi Johari (1988). Sebagai contoh:

Dialek Melayu Sadong

[mõʔ]
[mõk]
[tətaʔ]
[tətak]
[kəyaʔ]

Glos

mahu
ayah/ibu saudara
ketawa
tetak
kera

[kəyak] kerak nasi

Konsonan afrikat juga wujud dalam Dialek Melayu Sadong iaitu bunyi afrikat tak bersuara [tʃ] dan konsonan afrikat bersuara [dʒ]. Bagaimanapun, kehadirannya terhad pada posisi awal dan tengah kata sahaja. Contoh kehadiran bunyi-bunyi ini dalam Dialek Melayu Sadong diserlahkan di bawah:

Dialek Melayu Sadong	Glos
[tʃakah]	cergas
[tʃokot]	kedekut
[tʃəyəmə]	cermat
[dʒəyaʔ]	serik
[dʒadʒaʔ]	jaja/berniaga kecil-kecilan
[dʒandot]	melompat
[kətʃiʔ]	kecil
[katʃo]	kacau
[katʃip]	kacip
[natʃak]	menikam
[mādʒoh]	makan
[yədʒin]	suka
[budʒat]	mengada-ngada

Bunyi nasal [m, n, ŋ, ŋ] wujud secara meluas dalam Dialek Melayu Sadong. Bagaimanapun, konsonan nasal palatal tidak ditemui hadir pada posisi akhir kata. Lihat contoh perkataan berikut:

Dialek Melayu Sadong	Glos
[mūn]	kalau/jika
[məyadaŋ]	meradang
[nāŋ]	memang
[nūnōʔ]	membakar
[nāmān]	sedap
[nəyīn]	nyaring
[ŋələpa]	bertempiaran
[kəmēh]	kencing
[kamēʔ]	saya
[bantaj]	bantal
[kinēʔ kinēʔ]	segera
[ŋīŋāʔ]	kunyah/mengunyah
[ŋāŋāŋ]	meratah
[aŋōj]	pening
[təŋīyi]	ikan tenggiri
[talam]	talam
[itam]	hitam
[dindin]	dinding
[kəyin]	kering

[nãŋ]	memang
[pisaŋ]	pisang

Terdapat beberapa konsonan frikatif dalam dialek ini iaitu bunyi frikatif alveolar tak bersuara [s], frikatif alveolar bersuara [z], fikatif velar [ɣ], dan frikatif glotal [h]. Bunyi [s] dan [h] sangat meluas penyebarannya berbanding dengan bunyi [z] dan [ɣ]. Lihat contoh di bawah:

Dialek Melayu Sadong	Glos
[suŋkɛ]	buka puasa
[simba]	selak
[zakat]	zakat
[zahɛ]	zahir
[ɣəŋãt]	gatal
[ɣəŋãh]	duduk diam
[hol]	kenduri arwah
[hal]	hal
[ɣinsaʔ]	telur kutu
[mãnsaŋ]	pergi
[bezə]	beza
[kəɣĩn]	kering
[təŋĩɣi]	ikan tenggiri
[kalas]	merah jambu
[mãnãs]	marah/mengamuk
[mãdʒoh]	makan
[dibah]	bawah

Konsonan lateral dalam Dialek Melayu Sadong hadir dalam lingkungan awal kata dan di antara dua vokal sahaja. Berikut merupakan contoh penyebaran fonem [l] dalam Dialek Melayu Sadong:

Dialek Melayu Sadong	Glos
[lan]	mari/jom (ajakan)
[laŋ]	pintu
[ləmãk]	lemak
[ləlah]	lelah/letih
[kalas]	merah jambu
[paluʔ]	pukul

Pada posisi akhir kata, bunyi ini digugurkan dan vokal yang bersebelahan dengannya mendapat tambahan nilai fitur tinggi. Lihat contoh berikut:

Dialek Melayu Sadong	Glos
[təba ^h]	tebal
[banta ^h]	bantal

[boto ^j]	botol
[kəto ^j]	ketul
[tiŋga ^j]	tinggal
[bəba ^j]	bebal
[tompɔ ^j]	tumpul
[simpɔ ^j]	simpul

Konsonan separuh vokal [w, j] turut menempati sistem fonologi dialek ini. Bunyi-bunyi ini hanya boleh hadir pada posisi awal dan tengah kata sahaja. Contoh perkataan yang memperlihatkan kehadiran bunyi separuh vokal ialah:

Dialek Melayu Sadong

[wə]
[waŋĩ]
[wanə̃]
[jə]
[jak]
[lawə]
[nãwə]
[bahawə]
[kajə]
[tajə]
[gijə]
[botoj]
[bantaj]

Glos

ibu/bapa saudara yang paling sulung
wangi
warna
itu
ibu/bapa saudara
sombong
nyawa
bercakap besar
kaya
tayar
begitu
botol
bantal

Proses fonologi dialek Melayu Sadong Sarawak

Terdapat empat proses fonologi yang wujud dalam sistem Dialek Melayu Sadong. Ia merangkumi proses asimilasi (nasalisasi vokal dan homorganik nasal-obstruen), proses neutralisasi (perendahan vokal), proses struktur suku kata (penyisipan, peleburan, dan metatesis), serta proses monoftongisasi.

Proses asimilasi melibatkan perubahan sesuatu segmen yang menjadi hampir sama dengan segmen yang berhampiran dengannya. Dalam Dialek Melayu Sadong, proses asimilasi ini terdiri daripada beberapa jenis, iaitu nasalisasi vokal dan homorganik nasal-obstruen. Nasalisasi vokal merupakan salah satu proses asimilasi yang melibatkan keadaan di mana artikulasi utama sesuatu bunyi vokal dipengaruhi oleh artikulasi skunder yang bersifat penyengauan. Tegasnya, sesuatu vokal itu mengalami proses nasalisasi apabila berada bersebelahan dengan bunyi konsonan nasal. Lihat contoh data di bawah:

Dialek Melayu Sadong

[mãĩn]
[nãŋãʔ]
[nĩlak]

Glos

main
tanya/menanyakan
menyelak

[ŋũgaʔ]

menyelongkar

Berdasarkan contoh di atas, Dialek Melayu Sadong memperlihatkan bahawa setiap vokal yang hadir selepas konsonan-konsonan nasal akan mengalami penyengauan. Bunyi vokal [a], [i], dan [u] berubah menjadi vokal nasal [ã], [ĩ], dan [ũ] apabila berada secara bersebelahan dengan konsonan nasal. Homorganik nasal-obstruen merujuk kepada asimilasi antara segmen [ŋ] dengan [p, t, tʃ, k] iaitu segmen awal kata dasar (KD) menjadi [m, n, ɲ, ŋ] dalam proses pembentukan kata kerja aktifnya (KKA). Misalnya:

KD	KKA	Glos
[tapuʔ]	[napuʔ]	memasukkan
[tʃatzak]	[ɲatzak]	menikam
[tunõʔ]	[nũnõʔ]	membakar
[kĩɲãʔ]	[ŋĩɲãʔ]	mengunyah
[kãɲãŋ]	[ŋãɲãŋ]	meratah
[tuŋgah]	[nuŋgah]	menyeru/memanggil

Segmen [ŋ] bertindak sebagai imbuhan awalan sepertimana imbuhan [məŋ-] dalam bahasa Melayu standard. Penggunaan [ŋ] secara tidak langsung turut menandakan pengaruh morfologi Iban ke atas Dialek Melayu Sadong (lihat juga, Shahidi 2009, Jasmin 2014).

Neutralisasi pula ialah satu proses yang menghilangkan pengkontrasan atau perbezaan fonologi antara segmen-segmen di lingkungan tertentu dalam kata. Segmen-segmen yang berkontras di satu lingkungan kata akan mempunyai representasi fonetik yang sama di lingkungan atau posisi yang terdapatnya proses neutralisasi berlaku. Neutralisasi dalam Dialek Melayu Sadong melibatkan neutralisasi konsonan dan neutralisasi vokal. Neutralisasi konsonan yang berlaku dalam Dialek Melayu Sadong ini melibatkan proses peneutralan bunyi [k] dan [t] menjadi bunyi [t] serta peneutralan bunyi [ŋ] dan [m] menjadi bunyi [n] sebelum vokal tinggi depan di akhir kata. Contohnya adalah seperti berikut:

Dialek Melayu Sadong	Glos
[təɣit]	terik
[balit]	balik
[tayit]	tarik
[aŋãt]	panas
[putit]	kutip
[kuɲin]	kuning
[guyin]	baring
[pusin]	pusing
[bəlimbin]	belimbing
[mũsin]	musim

Bunyi vokal juga turut mengalami proses neutralisasi. Dalam Dialek Melayu Sadong, vokal depan [i] dan [e] berkontras pada posisi suku kata pertama. Walau bagaimanapun, pengkontrasan tidak berlaku di posisi suku kata akhir. Pada akhir kata vokal [i, u] masing-masing akan direalisasikan sebagai [e, o] dan proses fonologi ini dinamakan sebagai perendahan vokal. Contohnya seperti berikut:

Dialek Melayu Sadong	Glos
[pike]	fikir
[pileh]	pilih
[gulon]	gulung
[təpon]	tepung
[paton]	patung

Dalam Dialek Melayu Sadong, neutralisasi vokal turut melibatkan proses peninggian vokal iaitu vokal hadapan luas yang direalisasikan sebagai sama ada [a], [ə] atau [ɔ] apabila berada di suku kata akhir terbuka. Proses fonologi yang memperlihatkan pola kesejajaran bunyi [a] dengan [ə] atau [ɔ] di posisi suku kata akhir terbuka dalam dialek ini telahpun disentuh dalam topik di atas (Deskripsi Vokal). Realisasi vokal yang berbeza-beza ini (dalam lingkungan suku kata akhir terbuka) menandakan perbezaan lokasi kampung penutur berkenaan. Hal ini akan disentuh dengan lebih lanjut dalam topik seterusnya.

Proses fonologi seterusnya adalah berkaitan dengan penstrukturan suku kata iaitu yang melibatkan proses penyisipan, peleburan dan metatesis. Penyisipan merupakan proses menyelitkan segmen tertentu ke dalam bentuk dasar. Penyisipan konsonan [ʔ, w, j] dalam Dialek Melayu Sadong bertujuan memisahkan rangkap vokal dalam sesuatu kata. Misalnya:

Dialek Melayu Sadong	Glos
[mãʔãp]	maaf
[səlowa]	seluar
[kətejak]	ketiak

Peleburan juga merupakan salah satu cara untuk menghindari kemunculan rangkap segmen sama ada vokal atau konsonan, sama seperti proses penyisipan. Melalui proses peleburan, segmen yang berurutan itu akan diganti dengan segmen lain. Dialek Melayu Sadong memperlihatkan bahawa rangkap vokal juga boleh mengalami peleburan, yakni kedua-dua vokal itu akan digantikan dengan satu vokal baru yang mengekalkan fitur tertentu daripada vokal-vokal berkenaan. Dalam Dialek Melayu Sadong, antara rangkap-rangkap vokal yang sering mengalami peleburan ialah rangkap [ia] dan [ua]. Rangkap [ia] digantikan dengan vokal depan separuh tinggi [e] manakala rangkap [ua] pula digantikan dengan vokal belakang hampir sempit [o]. Contohnya boleh dilihat seperti berikut:

Dialek Melayu Sadong	Glos
[besa]	biasa
[bewak]	biawak
[bojaʔ]	buaya
[koli]	kuali
[posa]	puasa

Proses metatesis pula melibatkan perubahan atau penukaran kedudukan dua segmen secara menyaling. Metatesis yang berlaku dalam Dialek Melayu Sadong ini merupakan satu cara untuk menangani kehadiran rangkap likuida-obstruen di tengah kata. Yakni, menukarkan kedudukan bunyi likuida tersebut dengan vokal yang mendahuluinya. Contohnya:

Dialek Melayu Sadong	Glos
[ɣəgə]	harga
[ɣetə]	harta
[ɣəti]	erti

Hasil kajian menunjukkan bahawa bunyi diftong [aw] di akhir kata tidak wujud dalam Dialek Melayu Sadong. Diftong [aj] juga begitu melainkan beberapa perkataan yang berkesejajaran dengan penggantian segmen [l] dengan [j] di akhir kata. Misalnya, [bantaj] ‘bantal’, [tiŋgaj] ‘tinggal’, [bəbaj] ‘bebal’, [botoj] ‘botol’, [tompoj] ‘tumpul’, dan [simpoj] ‘simpul’. Tegasnya, kedua-dua diftong dalam dialek ini mengalami proses monoftongisasi. Monoftongisasi merupakan proses di mana dua vokal berpadu menjadi satu bunyi yang mengekalkan fitur tertentu daripada vokal-vokal berkenaan. Data Dialek Melayu Sadong yang diperoleh memperlihatkan diftong [-aw] dan [-oj] masing-masing dimonoftongisasikan kepada bunyi [o] dan [e]. Contoh ini dipaparkan berikut:

Dialek Melayu Sadong	Glos
[pulo]	pulau
[limõ]	limau
[idʒo]	hijau
[kəɣəbo]	kerbau
[suŋẽ]	sungai
[pante]	pantai
[pəte]	petai
[kəde]	kedai

Perbincangan dan rumusan

Paparan penelitian data fonologi Dialek Melayu Sadong menunjukkan betapa dialek ini memiliki keamatan hubungan yang masih utuh dengan dialek Melayu semenanjung. Inventori fonem vokalnya adalah menepati inventori fonem vokal Bahasa Melayu standard (lihat Rajah 5).

Rajah 5. Inventori fonem vokal dialek Melayu Sadong

Vokal [ɛ] dan [ɔ] dalam dialek ini lebih bersifat kelainan non-standard sama sepertimana yang diperlihatkan dalam dialek Kelantan dan Negeri Sembilan (lihat, Ajid 1985, Asmah 2008). Kehadiran vokal [ɛ] lebih lazim ditemui dalam pertuturan penduduk sekitar Simunjan dan hampir tidak ditemui di tempat lain. Penyebaran vokal ini hanya meluas pada lingkungan akhir kata (suku kata akhir terbuka mahupun tertutup) dan ia berpotensi dilihat sebagai kesejajaran dengan proses peleburan suku kata akhir VK atau VV menjadi vokal yang rendah. Lihat contoh:

[sisɛ]	‘sisir (rambut)/sikat’
[səyɛ]	‘serai’

Jika dibandingkan dengan penutur Melayu semenanjung, vokal ini lazimnya hanya ditemui dalam pertuturan penutur pantai timur semenanjung Malaysia, khususnya penutur Dialek Kelantan. Secara lebih tepat, ia dirujuk dalam proses nasalisasi vokal dialek Kelantan yang melibatkan semua suku kata akhir perkataan (VK) yang berakhir dengan konsonan nasal akan lebur menjadi vokal nasal [ɛ̃] (lihat, Shahidi 2010). Justeru, jika dibuat perbandingan dengan kajian-kajian terdahulu tentang dialek Melayu, kewujudan vokal [ɛ] oleh dua dialek ini terlihat agak serupa dalam proses penstrukturan suku katanya (i.e. peleburan). Fenomena ini, bagaimanapun, tidaklah mewakili semua data yang berhasil dirakamkan. Ini kerana tidak semua perkataan yang mengandungi vokal [ɛ] di akhir kata dapat dihubungkan dengan proses peleburan. Misalnya, [pelentɛ] ‘main-main’ dan [susɛ] ‘mengumpat’.

Apa yang lebih menariknya di sini ialah pola kesejajaran bunyi [a] dengan [ɔ] dan [ə] di posisi suku kata akhir terbuka dalam dialek ini. Seperti mana yang disebutkan terdahulu, pola kelainan-ɔ akhir kata adalah kesejajaran dengan kelainan-a (i.e. Bahasa Melayu standard vs. non-standard). Fenomena yang serupa turut dikongsi oleh beberapa dialek Melayu di semenanjung Malaysia, khususnya Dialek Negeri Sembilan dan Dialek Kelantan (lihat, Ajid 1985, Asmah 2008). Sebagai contoh:

Dialek Melayu Sadong	Dialek Negeri Sembilan	Bahasa Melayu standard
[tigɔ]	[tigɔ]	[tiga]
[mãtɔ]	[mãtɔ]	[mãta]

Kewujudan kelainan-ə dalam pertuturan Melayu Sarawak juga amat menakjubkan. Sebagai sebahagian daripada kelainan standard Bahasa Melayu, pola ini (i.e. kelainan-ə) lazimnya mendominasi bahagian selatan semenanjung Malaysia. Justeru, tidak keterlaluan jika dikatakan bahawa penutur Melayu Sarawak yang masih mengekalkan unsur ini telah menyerlahkan keutuhan keterikatan Melayu melangkaui sempadan geografi yang luas. Penyelidikan terperinci ke atas beberapa buah kampung di sekitar lembangan Sungai Batang Sadong ini menunjukkan bahawa variasi vokal ini (dalam lingkungan suku kata akhir terbuka) menandakan perbezaan penempatan penutur berkenaan. Penutur yang mendiami Kampung Keleka lebih terarah kepada kelainan-a berbanding Kampung Sadong Jaya yang memperlihatkan kelainan-ɔ. Manakala penutur di Kampung Nanas dan Kampung Hijrah lebih memperlihatkan kelainan-ə. Variasi ini jelas diperlihatkan biarpun kampung-kampung berkenaan terletak bersebelahan antara satu sama lain. Lihat data berikut:

Kg. Keleka	Kg. Nanas	Kg. Sadong Jaya	Glos
[dʒəɣaja]	[dʒəɣajə]	[dʒəɣajɔ]	jalan raya
[mūka]	[mūkə]	[mūkɔ]	muka
[tiga]	[tigə]	[tigɔ]	tiga
[māta]	[mātə]	[mātɔ]	mata

Monoftongisasi adalah antara fenomena linguistik yang saling dikongsi bersama antara dialek-dialek Melayu yang terletak di wilayah yang berjauhan ini. Sebagaimana yang dilaporkan di atas bahawa Dialek Melayu Sadong memperlihatkan diftong [-aw] dan [-oj] masing-masing dimonoftongisasikan kepada bunyi [o] dan [e], i.e. kesejajaran vokal [o] dan [e] masing-masing dengan diftong [-aw] dan [-oj]. Lihat persamaannya dengan data Dialek Perak dan Pahang:

Dialek Melayu Sadong [kəɣəbo]	Dialek Perak [kəɣobo]	Bahasa Melayu standard [kerbaw]
Dialek Melayu Sadong [suŋɛ]	Dialek Pahang [suŋɛ]	Bahasa Melayu standard [suŋāj]

Persamaannya dengan dialek Melayu semenanjung juga kelihatan menerusi proses monoftongisasi rangkap vokal. Lihat contoh berikut:

Dialek Melayu Sadong [besa] [posa]	Dialek Perak [besa] [pɔsa]	Bahasa Melayu standard [biasa] [puasa]
---	---	---

Inventori konsonannya pula sangat hampir dengan inventori konsonan dialek-dialek Melayu semenanjung khususnya variasi utara (misalnya Dialek Kedah dan Dialek Perak), melainkan penglibatan konsonan hentian glotalnya yang lebih meluas. Agak sukar untuk dinafikan akan pengaruh bahasa tempatan utama seperti Iban ke atas bahasa Melayu di Sarawak. Kosa ilmu sering melaporkan bahawa bunyi [ʔ] memang produktif dalam bahasa Iban, dan ia adalah berstatus fonem.

Kajian ini mendapati bahawa penggunaan konsonan [ɣ] pula melenyapkan langsung bunyi [r] dalam carta konsonan Dialek Melayu Sadong ini. Hal ini persis yang berlaku dalam kebanyakan kata dasar dialek-dialek Melayu di semenanjung. Tegasnya, keluasan penggunaan [ɣ] dalam menggantikan [r] sangat menyerlah bagi dialek-dialek tempatan yang dibawah rumpun Bahasa Melayu. Ciri kebersamaan ini turut menjadi bukti keamatan dan keterikatan dialek-dialek yang serumpun ini.

Seperkara yang menarik juga untuk diserlahkan di sini ialah pengguguran bunyi lateral di lingkungan akhir kata diikuti dengan penambahan ciri fitur tinggi ke atas vokal yang mendahuluinya. Pola ini serupa dengan apa yang lazim ditemui dalam Dialek Kedah. Lihat contoh berikut:

Dialek Melayu Sadong	Dialek Kedah	Bahasa Melayu standard
[tomp ^ɔ]	[tump ^ɔ]	[tumpol]
[təb ^ɔ]	[təb ^ɔ]	[təbal]
[bant ^ɔ]	[bant ^ɔ]	[bantal]

Neutralisasi nasal akhir kata yang wujud dalam dialek ini juga merupakan fenomena linguistik yang wajar diketengahkan. Ia bukan sahaja melambangkan keunikan dialek ini yang membezakannya dengan dialek Melayu Sarawak yang lain, malahan ia menyerlahkan kesamaan proses fonologi antara dialek ini dengan dialek yang ada di semenanjung Malaysia khususnya dialek Kedah dan Perak. Lihat contoh berikut:

Dialek Kedah	Dialek Perak	Bahasa Melayu standard
[kucin]	[kucin]	[kucing]
[kambin]	[kambin]	[kambing]

Neutralisasi nasal akhir kata yang berlaku dalam Dialek Melayu Sadong melibatkan proses peneutralan bunyi [ŋ] dan [m] menjadi bunyi [n] sebelum vokal tinggi depan di akhir kata. Contohnya adalah seperti berikut:

Dialek Melayu Sadong	Glos
[kuñin]	kuning
[guyin]	baring
[pusin]	pusing
[bəlimbin]	belimbing
[mūsin]	musim

Berasaskan data dan perbincangan di atas dapatlah dinyatakan di sini bahawa varian dialek Melayu di lembangan Batang Sadong tidak sewajarnya dianggap sebagai cebisan Dialek Melayu Kuching. Dialek Melayu Sadong bukan sahaja dekat dan terikat dengan Bahasa Melayu malahan terdapat banyak bukti yang memperlihatkan keamatan hubungan fonologinya dengan dialek-dialek Melayu yang ada di Semenanjung Malaysia. Ini termasuklah bentuk kelainan [ɛ], [ə] dan [ɔ] di akhir kata, penggunaan nasal alveolar menggantikan nasal velar di akhir kata, realisasi frikatif velar bersuara [ɣ] secara meluas, di samping elemen monoftongisasi. Justeru, di sebalik kewujudan unsur inovasi, ciri retensi bersama yang diperlihatkan antara dua varian dialek Melayu yang terpisah jauh oleh Laut Cina Selatan ini sangat mengagumkan. Unsur pengekalannya ini menyerlahkan keutuhan perpaduan Melayu melalui bahasa. Kajian ini mampu memberi implikasi penting kepada pemetaan landskap dialek Melayu, di samping menyerlahkan indikasi signifikan kepada khazanah kosa ilmu budaya Melayu.

Penghargaan

Penghargaan kepada Kementerian Pendidikan Tinggi Malaysia atas dana penyelidikan FRGS/1/2015/WAB04/ UKM/02/1.

Rujukan

- Ajid Che Kob (1985) *Dialek Geografi Pasir Mas*. Bangi: Universiti Kebangsaan Malaysia.
- Asmah Hj. Omar (2008) *Susur galur bahasa Melayu*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa & Pustaka.
- Collins JT (1987) *Dialek Melayu Sarawak*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Collins JT (2000) Kepelebagaian dialek Melayu Sarawak.: tinjauan di Sinagi Saribas dan di Dungai Rejang. *Jurnal Dewan Bahasa*, Januari: 2-6.
- Harrison T (1994) Sarawak Research Kaleidoscope, 1932-75+. Dlm. Zamora, M.D., Sutlive, V.H. & Altshuler, N. (eds.). *Sarawak Linguistics and development problems*. Virginia: Boswell Printing and Publishing Company.
- Jasmin Badrudin, Mohammad Nur Latif, Shahidi A.H. (2014) Fonologi Bahasa Kantuk: Kekeabatan dan keeratannya dengan Bahasa Iban dan dialek Melayu Semenanjung. *GEOGRAFIA OnlineTM Malaysian Journal of Society and Space* 10 (1), 94-100.
- Madzhi Johari (1988) Fonologi dialek Melayu Kuching (Sarawak). Kuala Lumpur Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Mohd Ali Salim (2015) *Dialek Melayu Sarawak. Perkataan, ayat dan perbualan*. Kuala Lumpur: Dewan Bahasa dan Pustaka.
- Nik Safiah Karim (1988) *Sosiolinguistik bahasa Melayu dan pengajaran*. Petaling Jaya: Penerbit Fajar Bakti.
- Saidatul Faiqah Samasu, Adi Yasran Abdul Aziz Saidatul (2013) Inventori Fonem Konsonan Dialek Melayu Kuching Sarawak. *Jurnal Linguistik* 17(1), 10–18.
- Salbia Haji Hassan, Mary Fatimah Subet (2014) Dialek Melayu Sarawak. Dalm. Awang Azman Awang Pawi (pnyt.) *Wajah Melayu Sarawak: rampaian ilmu budaya*. Kota Samarahan: Institut Pengajian Asia timur UMS.
- Shahidi AH (2000) Analisis fonologi bahasa Iban. *Jurnal Dewan Bahasa* 44 (4), 434 - 444.
- Shahidi AH (2009) Alternasi dalam fonologi subdialek Kedah Utara. *Jurnal Bahasa* 9 (2), 302-325.
- Shahidi AH (2010) Pengaruh dialek dalam pertuturan bahasa Melayu standard: pencerakinan bunyi berasaskan spektrogram. *Jurnal Bahasa* 10 (12) 287-297.
- Shahidi AH, Shirley Langgau & Rahim Aman (2015) Pola pertembungan bahasa dalam komunikasi berbahasa Melayu oleh penutur natif Iban. *Jurnal Komunikasi - Malaysian Journal of Communication* 31 (2), 585-599.
- Taha Abd. Kadir (1981) Bahasa Melayu Dialek Melayu Sarawak: satu pengenalan ringkas. *Jurnal Dewan Bahasa* Februari, 43-52.